

BOSHLANG'ICH SINFLARDA FONETIK MASHQLARNI O'RGATISHDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARNING O'RNI

Sapayeva Laylo Norbayevna

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

THE ROLE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING PHONETIC EXERCISES IN THE PRIMARY CLASS

Sapayeva Laylo Norbayevna,

Asia International University Master degree

[https://orcid.org/
0009-0008-0408-
7613](https://orcid.org/0009-0008-0408-7613)

[laylosapayeva385@
gmail.com](mailto:laylosapayeva385@gmail.com)

Аннотация: Ushbu maqolada o'quvchilarning fonetik bilimlarini mustahkamlashda, nutqni to'g'ri o'zlashtirish va tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni osonlashtirishda, interaktiv, qiziqarli va samarali ta'lim muhitini yaratishda innovatsion texnologiyalarning ahamiyati va bunday texnologiyalar orqali dars jarayonini yanada samarali qilish usul va metodlari keng yoritilgan.

Калит so'zlar: ta'lim, dars jarayoni, fonika, nutq, mashq, o'qitish, o'quvchi, til.

Abstract: This article discusses the importance of innovative technologies in strengthening students' phonetic knowledge, promoting correct speech acquisition and correct pronunciation of sounds, creating an interactive, interesting and effective educational environment, as well as increasing the effectiveness of the educational process with the help of such technologies. and manufacturing methods are widely covered.

Key words: education, lesson process, phonics, speech, exercise, teaching, student, language.

Kirish. Boshlang'ich sinflarda fonetik mashqlarni o'rgatish o'quvchilarning tilni to'g'ri, sodda va aniq talaffuz qilishlari uchun katta ahamiyatga ega. Innovatsion texnologiyalar ushbu sohada yuqori samarali va ko'p qirrali usullarni taqdim etadi. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda fonetik mashqlarni o'rgatishda innovatsion texnologiyalardan foydalanishning o'rni ko'rib chiqiladi. Ko'rib chiqilgan natijalar orasida innovatsion texnologiyalar, jumladan, onlayn fonika mashqlari, mobil ilovalar, interfaol darsliklar va boshqa vositalar o'quvchilarning fonetik amaliyotini osonlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu texnologiyalar o'quvchilar uchun qiziqarli, interaktiv muhit yaratishga yordam beradi. Ular audio, ovozli tarjimalar, interfaol darsliklar, o'quv o'yinlari va testlarni tinglash imkonini beradi.

Fonika mashqlari ko'rib chiqilganda, innovatsion texnologiyalar bilan o'qitishning bir qancha muhim afzalliklari mavjud ekanligi ma'lum bo'ladi. Ular o'quvchilarga retseptiv o'qish imkoniyatini beradi va o'quvchilarga tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish va ularni to'g'ri boshqarishga yordam beradi. Shuningdek, ushbu texnologiyalar yordamida o'quvchilar o'z ovozlari va nutq amaliyotlari bo'yicha mahorat ishini bajarishlari mumkin bo'ladi. Boshlang'ich sinflarda fonetik mashqlar asosiy til elementlarini, talaffuz qoidalarini va tinglashni rivojlantirish uchun juda muhim bo'lgan mashqlardir. Bu mashqlar o'quvchilarning tilni ixcham va to'g'ri talaffuz qilishiga, tinglash qobiliyatini yaxshilashga, izchilligini yanada rivojlantirishga imkon beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Soʻnggi yillarda mamlakatimizda pedagogik texnologiya asoslari, multimediyaviy vositalarining afzalliklari, shuningdek, boshlangʻich sinf darslarini tashkillashtirishda, yaʼni oʻquvchilarga fonetik mashqlarni oʻrgatishda pedagogik texnologiya va multimediyaviy vositalaridan foydalanish masalalariga bagʻishlangan koʻplab ilmiy ishlar, ilmiy asarlar va adabiyotlar yaratilmoqda. Xususan, Ishmuhamedov R. va b.q. “Taʼlimda innovatsion texnologiyalar” darsligida taʼlimning rivojlanish evolyusiyasi, konsepsiyalari, funksiyalari, vazifalari va turlari yoritilgan. Taʼlim faoliyatini rejalashtirish, taʼlimda innovatsion texnologiyalarning tadbiq qilish masalalariga katta eʼtibor berilgan. Yoʻldashev J.Gʻ. “Pedagogik texnologiya asoslari” nomli adabiyotida pedagogik texnologiyaning zamonaviy asoslari, oʻquv jarayonini boshqarishda reglamentli rejalashtirish, oʻqituvchi faoliyatida qoʻllash yoʻriqnomalari kabi masalalar yoritilgan. Shuningdek, pedagogika sohasini, jumladan, taʼlim muassasalari faoliyatini rivojlantirishning ilmiy nazariy va metodologik muammolari xorijlik olimlardan Matyushkin A.M., Ponolyarov Ya.A., Bepalko V.P., Klarin M.V., va boshqalarning ilmiy ishlarida tadqiq qilingan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Boshlangʻich sinflarda fonetik mashqlar oʻquvchilarga tilning harf va tovushlari haqida dastlabki bilimlarni beradi. Oʻquvchilar harflarni toʻgʻri talaffuz qilishni oʻrganish orqali kommunikativ tajribalarini yanada rivojlantiradilar. Fonetik mashqlar oʻquvchilarga tilning toʻgʻri talaffuzini oʻrganishga yordam beradi. Ular tilni qayta qurish va oʻz-oʻzini baholash koʻnikmalarini rivojlantirishga undaydi. Tilning chet tillaridan farqli talaffuzi: fonetik mashqlar oʻquvchilarga tilning ijtimoiy va boshqa shevalarining talaffuz xususiyatlarini oʻrganish imkonini beradi. Bu ularni boshqa til va madaniyatlarda muloqot qilishga tayyorlaydi. Fonetik mashqlar oʻquvchilarga tilning izchilligini, boshqalar bilan muhokama qilishda muhim boʻlgan qoidalarni oʻrganishga yordam beradi. Bu mashqlar oʻquvchilarning nutq qobiliyatlarini yanada rivojlantirishga, toʻgʻri gaplar tuzishga oʻrgatadi. Muloqot koʻnikmalarini takomillashtirish: fonetika oʻquvchilarga soʻzlar, jumla va iboralar oʻrtasidagi farqni tushunish va izchil koʻrish qobiliyatini oshiradi. Bu ularga oʻzini

ifoda etishni oʻrganishga yordam beradi. Oʻzlarini tushunish va qoʻllab-quvvatlashga oʻrgatadi. Boshlangʻich sinflarda fonetik mashqlar oʻquvchilarni sifatli va toʻgʻri tinglash muhitini yaratishga olib keladi. Bu mashqlar oʻquvchilarning qisqa va uzoq tinglash davrlari oʻrtasidagi farqni his qilish va tushunish qobiliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Fonetik mashqlar oʻquvchilarning tilni oʻzgartirishsiz qabul qilish, kelgusi masalalarda foydalanish, xatolarini tuzatish koʻnikmalarini yanada rivojlantiradi. Bu mashqlar oʻquvchilarga ogʻzaki ham, yozma ham yaxshi muloqot qilishning muhim jihatlari tushuntiradi. Oʻquv jarayonida motivatsiyani oshirish: boshlangʻich sinflarda fonetik mashqlarni qiziqarli va qulay oʻtkazishga interfaol darsliklar, audiovizual materiallar va virtual oʻquv markazlari kabi innovatsion texnologiyalar yordam beradi. U oʻquvchilarni ragʻbatlantirish va qiziqishlarini oshirish usullarini samarali boʻlishini taʼminlaydi. Oʻquvchilarga tilning asosiy qismidagi xatolarni aniqlash va tuzatishga oʻrgatadi. Bu mashqlar oʻquvchilarning tilni samarali oʻrganishi, malakasini oshirishi va mustahkamlashi uchun muhim ahamiyatga ega. Fonetik mashqlar oʻquvchilarga mavjud nutqning mnemonik elementlarini tushunishga yordam beradi. Ular nutqning toʻgʻri intonatsiyasini oʻrganishga va muloqotni rivojlantirish uchun maʼnoni yaxshi ifodalashni oʻrganishadi. Fonetik mashqlar innovatsion texnologiyalar bilan birgalikda oʻrgatilganda oʻquvchilarga koʻproq bilish imkonini beradi. Interaktiv va motivatsion texnologiyalar oʻquvchilar uchun qiziqarli multimedia materiallari, interfaol testlar va oʻz-oʻzini baholash tizimlaridan foydalanish oʻquv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Boshlangʻich sinflarda fonetik mashqlar dars jarayonining muhim qismidir. Oʻquvchilar uchun tilni toʻgʻri oʻrganish va talaffuzni rivojlantirish keyingi amaliy va nazariy bilimlar olishida muhim hisoblanadi. Fonetik mashqlar innovatsion texnologiyalar bilan bir qatorda oʻquvchilarda koʻproq interaktivlik, motivatsiya va maʼnaviy yordam yaratishda muhim rol oʻynaydi. Boshlangʻich sinf oʻquvchilarining ogʻzaki va yozma savodxonligini oshirishda ona tili va oʻqish savodxonligi fanining ahamiyati katta. Boshlangʻich sinflarda oʻqitiladigan darslar oʻzining kichik mazmuni, maqsad va vazifalari

bilan ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Zero, ularning zaminida savodxonlik va ma'naviy-axloqiy tarbiya asoslari mujassam. Shu bois o'quvchilarning boshlang'ich ta'lim darslariga qiziqishini oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Zero, bolalar boshlang'ich sinflardan "dars" degan muqaddas so'zdan charchamasligi, zerikmasligi kerak.

Boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish alohida o'qitiladi. Ona tili va o'qish darslari orqali o'quvchining o'qish savodxonligi rivojlanadi. U yozishni va o'qishni o'rganadi. Bu esa o'quvchilarning boshqa fanlarni keyinchalik yaxshi o'zlashtirishlariga yordam beradi. Bunda asosiy rolni boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'ynaydi. Chunki boshlang'ich sinf o'quvchilarining savodxonligi o'qituvchidan kasbiy mahorat va bilimni talab qiladi. Bu vazifa o'qituvchi zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. O'qituvchi hamisha shu mas'uliyatni his qilgan holda dars jarayonini tashkil qilishi kerak. Buning uchun ijodkorlik, izlanish, ilg'or va innovatsion texnologiyalar hamda ilg'or o'qituvchilarning darslarida tajribasini oshirishi talab etiladi. Avvalo, o'quvchilarning savodxonligini oshirishda ona tili va o'qish savodxonligini to'g'ri o'qish, so'z boyligini oshirish, keng tafakkurga o'rgatish, nutqini, ongini yuksaltirish kabi qator xususiyatlarni o'rganishni to'g'ri tashkil etish zarur. Ona tili va o'qish savodxonligi fanining asosiy vazifalaridan biri o'quvchining ongini rivojlantirish, tafakkurga o'rgatish, kelajakka sog'lom, ongi bor bolani tarbiyalashdir. Bola tafakkurini kengaytirishda oddiy so'zlardan murakkab so'zlarga o'tish yosh xususiyatlariga mos ravishda davlat ta'lim standartlari asosida yo'lga qo'yilgani ayniqsa muhimdir. Darsni to'g'ri va samarali tashkil eta olish o'qish samaradorligini oshirish, ma'naviy ozuqa olishning yana bir yo'lidir. Boshqa fanlarda bo'lgani kabi ona tili va o'qishni o'qitishda ham axborot texnologiyalaridan foydalanish ta'lim sifatini oshirishga, o'quvchilarning darsga qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Shu boisdan ham ona tili va boshqa darslarda axborot texnologiyalaridan foydalanish davr talabi, deyishimiz mumkin. Ona tili va o'qish darslarida multimedia vositalaridan foydalanish ikkalasiga ham ega ta'lim samaradorligini oshirishda tarbiyaviy ahamiyatga ega. Masalan,

ma'lumotlarning xilma-xilligiga erishiladi: matn, rasmlar, bezak, nutq, musiqa, videofilmlardan kliplar, televidenie kadrlari, animatsiya. O'quvchilarning ijodiy faolligini rag'batlantiradi, ta'limga munosabat va o'quvchilarda o'ziga ishonchni shakllantiradi; o'quvchilarning tafakkurini rivojlantiradi; o'zini namoyon etishga imkon beradi; o'quvchi mavzu bo'yicha yangi g'oyalarni bayon etishga va uni o'rganishga aqlan tayyor bo'ladi. Shu jihatlardan kelib chiqib aytish mumkinki, zamonaviy o'qituvchi hamisha dunyo ta'lim tizimida ro'y berayotgan o'zgarishlardan xabardor bo'lishi va ularni o'z faoliyati davomida o'rganib, amalda qo'llay bilishi zarur. Ta'lim dasturiga qo'yiladigan talablar uch qismdan iborat: tavsianoma, fan mazmunining qisqacha tavsifi, talabalarning bilim va ko'nikmalariga qo'yiladigan talablar. Ta'lim dasturining muhim ustuvor belgisi o'quv predmetining maqsad va vazifalarini aniqlashdir. O'quv amaliyotida o'quv dasturi konsentrik (markazlashtirilgan) va tizimli tarzda tuzilgan. O'quv dasturida ta'lim mazmuni yoki o'quv materiallarini yanada takomillashtirish hamda har bir fan o'z o'rnida o'qitilishi nazarda tutiladi. Dasturda belgilangan mazmun darsliklar, o'quv qo'llanmalar, ko'rgazma vositalari va uslubiy tavsiyalarda to'liq o'z ifodasini topgan. Yangi O'zbekistonda ta'lim sohasidagi islohotlar jadal sur'atlar bilan rivojlanayotganini bugungi kun talablariga javob beradigan, o'quvchilarga har tomonlama bilim berishga mo'ljallangan yangi zamonaviy darsliklar misolida ko'rishimiz mumkin. Milliy o'quv dasturi asosida tashkil etilgan maqsadli o'quv-amaliy seminarlarda hududiy trenerlar jamoasi bilan o'tkazilgan o'quv mashg'ulotlaridan shunday xulosa qilish mumkinki, yangi avlod darsliklari kelajak avlod uchun yangi imkoniyatlar sari dadil qadam bo'lib, mustaqil fikrini erkin ifoda eta oladigan avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi. O'qish va tushunish kompetensiyalarini rivojlantirish maqsadida ajratilgan topshiriqlarni hozirgacha o'qitishdan maqsad ona tili tilining grammatikasini o'rgatish va tilning tuzilishi bilan bog'liq qonun-qoidalarni yodlash orqali bilim olish edi. Yangi darslikda faqat eng muhim qoidalarga urg'u berilgan, rang-barang tasvirlar va qiziqarli topshiriqlar berilgan bo'lib, bu o'quvchilarning ma'lumotlarni tez va oson o'zlashtirishiga yordam beradi. O'qituvchilar uchun mo'ljallangan

“O‘qituvchi kitobi”, o‘quvchilar uchun yozma topshiriqlar bilan “Mashqlar kitobi” ham ishlab chiqildi. Yangi darsliklarda tilning tuzilishiga emas, balki tilning leksikologik-semantik jihatlariga e‘tibor qaratilib, so‘z va ularning ma‘nolari, o‘rnini bosuvchi, qo‘llanish o‘rinlari, lug‘at kabi fikrlarni singdirishga asosiy e‘tibor qaratilgan. Darslik o‘quvchining yoshiga mos, unda rang-barang rasmlar, hayotiy misollar, fikrlashga undaydigan mantiqiy topshiriqlarning mavjudligi, amaliy mashg‘ulotlar hayotiy, ya‘ni o‘quvchi kelajakda qaysi kasb egasi bo‘lishidan qat‘i nazar, barcha fanlar uning hayotida muhim rol o‘ynashi mumkinligini anglab yetadi. Darslikda fanlararo integratsiyaga alohida e‘tibor qaratilgan bo‘lib, STEAM yondashuvi asosidagi loyihalar topshirilishi darslikning xalqaro standartlariga to‘liq javob berishi ko‘zda tutilgan. Oldingi darsliklardan olingan matnlarda bolaning yoshiga mosligiga e‘tibor bermasdan, didaktik ahamiyatga asosiy o‘rin berilgan. Taqdim etilgan didaktikalar yoshga mos kelmaydi, qiziqarli mavzudagi matnlar she‘rlarga singdiriladi, matnlar yozuvchilar bilan birgalikda qayta ishlanadi, ammo tushunarsiz bo‘lishi mumkin bo‘lgan mavzudagi so‘zlar tushuntirilmaydi. Yangi darsliklarda bo‘lsa, bola tushunishi qiyin bo‘lgan so‘zlar darslikning orqa tomonidagi maxsus izohli lug‘atga joylashtirilgan bo‘lib, ular ustida ishlash imkoniyati mavjud. Bundan tashqari alohida bo‘lib, gapni tuzishdan to‘liq matn yaratishgacha bo‘lgan jarayon tizimli ravishda ishlab chiqilgan va bosqichma-bosqich bajarishga moslashtirilgan. Birinchidan, o‘quvchi tashkil etilgan mavzu doirasida kichik matnlar yaratish orqali gaplardagi bo‘sh joylarni to‘ldirishga kirishadi va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, darslikdagi og‘zaki topshiriqlar alohida ishlab chiqilgan, yodlangan she‘rni dars davomida aytib berish uchun alohida soat ajratilgan, darslikda bir-birini to‘ldiradigan nostandart innovatsion mashqlar va o‘z-o‘zini kashf etishga qaratilgan topshiriqlar ishlab chiqilgan. Yangi avlod darsliklari nafaqat o‘quvchilarni, balki pedagoglarni ham o‘z ustida ishlashga, yangi zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion usullar ustida ishlashga, izlanishga chorlaydi. O‘quvchilarning o‘quv materiallarini o‘zlashtirishida qo‘llaniladigan pedagogik texnologiyalar o‘qituvchilardan yosh avlodning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta‘sir

ko‘rsatishning samarali usullaridan foydalanish uchun bir fan doirasidagi bog‘lanishlar asosida o‘quvchilarga turli bilimlar berishni taqozo etadi. Jamiyatdagi hodisalarni, ularning tuzilishi, mohiyati va funksiyalarini, qonuniyatlarini o‘rganish o‘quvchilar ongida taqqoslash, tahlil va sintez, ijodiy fikrlash, dunyoqarashni kengaytirish, umumlashtirish, induktiv va deduktiv xulosa chiqarish kabi tafakkur operatsiyalarini rivojlantirishga yordam beradi. Erkin fikrlaydigan, ijodiy, mustaqil, yetuk avlodni tarbiyalash uchun boshlang‘ich ta‘lim samaradorligini oshirish zarur. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ona tili va o‘qish savodxonligi sinflarida fanlararo integratsiya qonuniyatlarini yaratish, integratsiya tizimini ommalashtirish, ta‘lim jarayonida yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta‘limdagi istiqbolli vazifalarni hal etish imkonini beradi. Bugungi kunda muttasil rivojlanib borayotgan ta‘lim sohasi yangi bosqichga ko‘tarilmoqda. Internet tarmog‘idagi ma‘lumotlarning cheksiz ko‘pligi tufayli yosh avlodning axborot olishiga hech qanday to‘siq yo‘q. O‘qituvchi ham o‘z kasbiga puxta yondashib, darslarni yangi pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etsa, yuksak ta‘lim maqsadlariga erishish darajasi kafolatlanadi. Hozirgi jadal rivojlanayotgan davrda o‘qituvchi o‘z ustida ishlamas, yangi bilimlarni o‘zlashtirmasa, avval o‘rgangan bilimlari yetarli bo‘lmaydi. Har bir o‘rganilayotgan mavzu kundalik hayotda ro‘y berayotgan voqealar bilan bog‘liq bo‘lib, qo‘llanilgan turli innovatsion texnologiyalar va dars o‘quvchi uchun qiziqarli va esda qolarli bo‘lib, samarali natijalarga erishish mumkin.

Xulosa va takliflar. Boshlang‘ich sinflarda fonetik mashqlarni o‘rgatish til o‘rganish jarayonida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, til talaffuzini, izchilligini va to‘g‘ri talaffuzini yaxshilashga yordam beradi. Bu sohadagi innovatsion texnologiyalar o‘quvchilarning interaktiv, amaliyotga yo‘naltirilganligi va motivatsiyasini oshirish imkonini beradi. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda fonetik mashqlarni o‘rgatishda innovatsion texnologiyalar yordamida o‘quv jarayonini yanada rivojlantirishning ahamiyati va o‘rni ko‘rib chiqiladi. Ushbu maqolada innovatsion texnologiyalarning qo‘llanilishi va usullari batafsil yoritilgan. Masalan, o‘quvchilar uchun

audiovizual materiallar, o'qish va tinglashni uyg'unlashtirgan darsliklar, virtual o'quv markazlari, o'z-o'zini baholash tizimlari va boshqalar kiradi. Boshlang'ich sinflarda fonetik mashqlarni o'qitishda bir yoki bir nechta innovatsion texnologiyalardan foydalanishning ta'lim jarayoni va uning natijalariga ta'siri izlanadi. Bu bo'limda boshlang'ich sinflarda fonetik mashqlarni o'rgatishda innovatsion texnologiyalarning tadqiqot va o'quv natijalari bayon etilgan. Bu tadqiqotlarda o'quvchilarning til o'rganish va talaffuz qilish ko'nikmalarini oshirishda innovatsion texnologiyalarning o'rni, o'quv jarayonida qulaylik darajasi va motivatsiya o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi. Maqolada boshlang'ich sinflarda fonetik mashqlarni o'rgatishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish o'rni ko'rib chiqiladi. O'quvchilar uchun interaktiv, qiziqarli va samarali ta'lim muhitini yaratishda innovatsion texnologiyalar katta ahamiyatga ega. Bu texnologiyalar o'quvchilarning fonetik bilimlarini mustahkamlash, nutqni to'g'ri o'zlashtirish va tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni osonlashtiradi. Maqolaga qo'shimcha ravishda

boshlang'ich sinflarda fonetik mashqlarni o'rgatishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish samaradorligini oshirish bo'yicha qo'llaniladigan usul va ko'nikmalarni ham yuqori saviyada hayotga tatbiq etish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ishmuhamedov R. va b.q. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. -T.: 2010.
2. Ishmuhamedov R.J. O'quv jarayonida interfaol uslublar va pedagogik texnologiyalarni qo'llash uslubiyoti.-T.: RBIMM.: 2008
3. Ishmuhamedov R.J. va boshq. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari (2-kitob).-T.: TDPU. 2009.
4. Yo'ldashev J.G'. Pedagogik texnologiya asoslari.- T.: 2004
5. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. –М.: Знание. 1989 йил.
6. К.Тург'unboyev, М.Ортиқова "Pedagogik innovatsiya asoslari" – Andijon. "Andijon nashriyot-matbaa". 2011-yil.
7. Mavlonova R.A. Boshlang'ich ta'limda innovatsiya. -T.: 2007.

